

УДК 331.25

## Особливості формування недержавних фондів пенсійного страхування

**Дудченко Н.В.**

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів  
Черкаського державного технологічного університету

У статті зазначено, що формування системи недержавного пенсійного забезпечення суттєво впливає на темпи розвитку національної економіки та визначає перспективи її динаміки в умовах глобалізації. Розкрито теоретичні аспекти функціонування недержавних фондів пенсійного страхування в Україні. Проаналізовано діяльність суб'єктів недержавного пенсійного страхування в Україні. Вказано, що недержавне пенсійне забезпечення в нашій країні розвивається повільними темпами.

**Ключові слова:** недержавні пенсійні фонди, соціальне страхування, законодавство, регулювання, пенсія.

**Дудченко Н.В. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ФОНДОВ ПЕНСИОННОГО СТРАХОВАНИЯ**

В статье отмечено, что формирование системы негосударственного пенсионного обеспечения существенно влияет на темпы развития национальной экономики и определяет перспективы ее динамики в условиях глобализации. Раскрыты теоретические аспекты функционирования негосударственных фондов пенсионного страхования в Украине. Проанализирована деятельность субъектов негосударственного пенсионного страхования в Украине. Указано, что негосударственное пенсионное обеспечение в нашей стране развивается медленными темпами.

**Ключевые слова:** негосударственные пенсионные фонды, социальное страхование, законодательство, регулирование, пенсия.

**Dudchenko N.V. PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF NON-STATE PENSION INSURANCE FUNDS**

The author has noted that formation of the non-state pension provision system significantly influences the pace of the national economy development and determines the prospects of its dynamics in the globalization conditions. The article deals with the theoretical aspects of functioning of non-state pension insurance funds in Ukraine. The author has analyzed the activities of private pension insurance subjects in Ukraine. It has been highlighted that the non-state pension provision in our country is developing at a slow pace.

**Keywords:** non-state pension insurance funds, social protection, legislation, regulation, pension.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** В умовах глобалізації, підвищення ступеня динамічності суспільного життя надзвичайно гостро проявляються соціальні ризики. Важливим завданням державної політики є створення передумов для мінімізації соціальних ризиків, зменшення ступеня їх негативного впливу. Економічна наука визначає страхування ефективним інструментом оптимізації ризику. У цьому контексті особливого значення набуває саме пенсійне страхування як різновид особистого страхування. В умовах формування в Україні соціально спрямованої ринкової економіки важлива роль відводиться пенсійному страхуванню, у тому числі недержавному. Зазначене й визначає актуальність обраної теми дослідження.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженню теоретичних та практичних аспектів формування і функціонування структур пенсійного забезпечення, у тому числі недержавних, присвячено наукові праці

багатьох учених: І. Гнибіденко, Н. Внукової, Г. Козак, П. Курмаєва, Б. Надточій та ін.

Водночас недостатньо вивченими є питання, пов'язані із визначенням специфіки формування недержавних пенсійних фондів в Україні та аналізом їхньої діяльності.

**Формулювання цілей статті (постановка завдання).** Метою статті є дослідження теоретичних аспектів формування та функціонування недержавних фондів пенсійного страхування в Україні.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Виникнення пенсійного страхування було пов'язане із формуванням нової соціально орієнтованої парадигми суспільного розвитку. У процесі еволюції пенсійного страхування трансформувалися основні його елементи та сутнісні характеристики. Нині пенсійне страхування є мультивидовим.

Чинна нормативно-правова база [1] визначає трирівневу структуру системи пенсійного забезпечення в Україні.

Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності й субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду.

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що ґрунтується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах.

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень [1].

Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» визначено, що система недержавного пенсійного забезпечення ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб у формуванні пенсійних накопичень для отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат [2]. Цим же законом встановлено достатньо розгалужене коло суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення, центральне місце серед яких посідають недержавні пенсійні фонди.

Пенсійні фонди можуть утворюватися як: відкриті пенсійні фонди, учасниками яких можуть бути будь-які фізичні особи; корпоративні пенсійні фонди, засновниками яких є юридична особа – роботодавець або декілька юридичних осіб – роботодавців; професійні пенсійні фонди [2].

Діяльність недержавних пенсійних фондів пов'язана із забезпеченням пенсійних виплат його учасникам. Для цього пенсійні фонди можуть (і повинні) займатися інвестиційною діяльністю.

Основною метою інвестування пенсійних активів є отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових виплат разом із забезпеченням доходності пенсійних активів вище рівня інфляції та залучення довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для модернізації економіки [3].

Світовий досвід функціонування недержавних фондів пенсійного страхування засвідчує їх високу ефективність та відповідність цілям розвитку суспільства. Крім того, в розвинених країнах система недержавних фондів пенсійного страхування дає змогу знизити рівень соціальної напруги, створити

передумови для реалізації високоефективних адресних програм.

Необхідно звернути увагу на те, що перший автономний пенсійний фонд було створено у США компанією General Motors у 1950 р. Відтоді спостерігається бурхливий розвиток інститутів такого типу [4].

У багатьох країнах ОЕСР приватні пенсійні схеми вже виступають вагомим джерелом фінансування пенсійних виплат для нинішніх пенсіонерів. Так, приватні витрати на допомогу по старості в Австралії, Бельгії, Канаді, Данії, Ісландії, Нідерландах, Швейцарії, Великобританії перевищують 3% від ВВП [5]. Окремі дані щодо зарубіжного досвіду наведено П.І. Курмаєвим [6].

Загальний обсяг активів країн із найбільшими пенсійними ринками станом на початок 2017 р. дорівнював 36,44 трлн. дол., або 62% від їхнього сукупного ВВП. У 2016 р. вони зросли на 2,9%, а протягом останніх десяти років – на 53,7% [7]. В Україні пенсійні активи не перевищують 1% ВВП.

Водночас необхідно зазначити, що формування системи недержавного пенсійного забезпечення суттєво впливає на темпи розвитку національної економіки та визначає перспективи її динаміки в умовах глобалізації. Результати аналізу вказують, що вітчизняний ринок фінансових послуг суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення знаходиться на початкових етапах становлення.

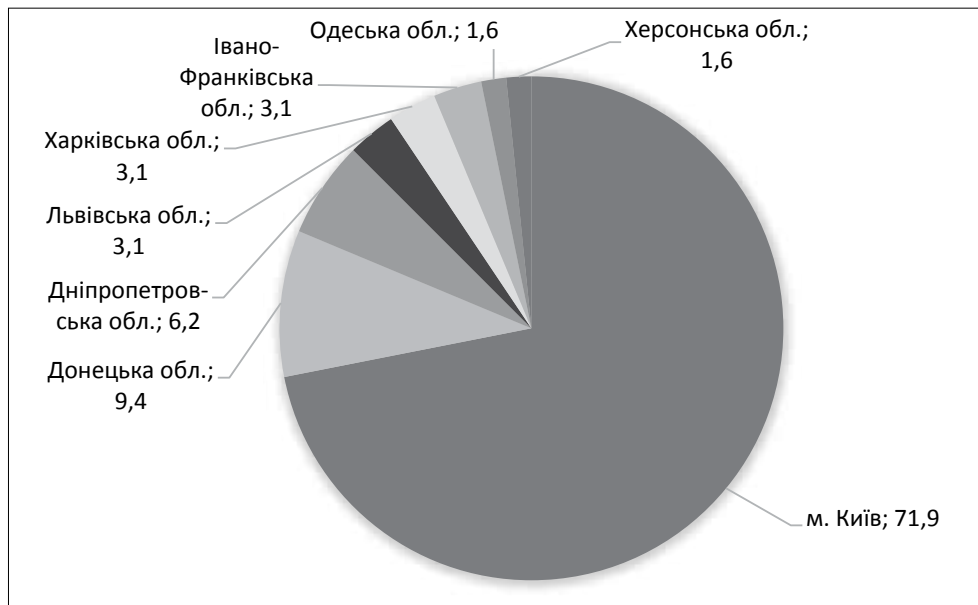
Нами встановлено, що станом на кінець I кварталу 2017 р. в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 64 недержавні пенсійні фонди (далі – НПФ) та 22 адміністраторів НПФ [3]. Порівняно з аналогічним періодом 2016 р. кількість недержавних пенсійних фондів скоротилася на 7,2%, адміністраторів – на 4,3%, що, безумовно, є негативною тенденцією.

На зменшення кількості недержавних пенсійних фондів вплинули загальна кризова ситуація на фінансовому ринку України, зuboжіння населення, погіршення рівня сприятливості національного підприємницького середовища.

Згідно з даними Державного реєстру фінансових установ [3], недержавні пенсійні фонди зареєстровано у восьми регіонах України (рис. 1).

Найбільша кількість НПФ зосереджена у Києві – 46, або 71,9% від загальної кількості зареєстрованих НПФ.

Відповідно до територіального розподілу недержавних пенсійних фондів, можна від-



**Рис. 1. Розподіл кількості НПФ за регіонами (од.)**

*Джерело: складено на основі [3, с. 1]*

значити надзвичайну їх централізацію та нерівномірність, що ускладнює доступ до них населення переважної більшості регіонів [8].

Динаміку основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів упродовж 2014–2016 рр. представлено в табл. 1 [3].

Дані табл. 1 засвідчують, що загальна кількість учасників НПФ упродовж 2014–2016 рр. залишилася фактично незмінною, приріст становив лише 0,3 тис. осіб. Порівняльний аналіз даних зазначеного показника протягом 2015–2016 рр. указує, що відбулося зменшення чисельності учасників на 2,7 тис. осіб.

Загальна вартість активів, сформованих недержавними пенсійними фондами, на кінець 2016 р. становила 2 138,7 млн. грн., що на 8,0%, або на 158,7 млн. грн., більше порівняно з аналогічним періодом 2015 р. та на 19,8%, або на 330,5 млн. грн., менше порівняно з аналогічним періодом 2014 р.

Одним з основних якісних показників, що характеризують систему НПЗ, є сплачені пенсійні внески. Сума пенсійних внесків на кінець 2016 р. становить 1 895,2 млн. грн., збільшившись протягом дванадцяти місяців на 0,4%.

Пенсійні виплати (одноразові та на визначений строк) на 31.03.2017 становили 655,4 млн. грн., що на 16,4% більше порівняно з аналогічним періодом 2016 р. При цьому одноразові виплати зросли на 8,5%, пенсійні виплати на визначений строк – на 56,6% [3, с. 8].

Отже, аналіз динаміки основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів свідчить про суперечливі тенденції їх функціонування. Так, темпи приросту таких показників, як кількість укладених пенсійних контрактів, загальна кількість учасників, сума пенсійних внесків та виплат за договорами, свідчать про незначний розвиток.

Проте динаміка вартості активів, сума інвестиційного доходу та прибуток від інвестування засвідчують низхідну динаміку.

Основні негативні фактори, які впливають на процеси формування та функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні, такі [8]:

- економічна та політична нестабільність, високий рівень інфляції та знецінення національної грошової одиниці;
- недостатня розвиненість національного фондового ринку, що не дає змоги в повному обсязі реалізовувати всі потенційні можливості використання заощаджень населення (втілених у формі пенсійних активів) в інвестиційних процесах;
- недосконалість законодавчого забезпечення інвестиційної діяльності НПФ;
- низький рівень довіри населення до недержавного пенсійного забезпечення, банківської системи та інших фінансових установ;
- низький фінансовий рівень спроможності громадян для участі в системі недержавного пенсійного забезпечення.

**Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів**

Показники	Станом на 31.12.2014	Станом на 31.12.2015	Станом на 31.12.2016	Темпи приросту, %	
				станом на 31.12.2015/ станом на 31.12.2014	станом на 31.12.2016/ станом на 31.12.2015
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	55,1	59,7	62,6	8,3%	4,9%
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	833,7	836,7	834,0	0,4%	-0,3%
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2469,2	1980,0	2138,7	-19,8%	8,0%
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	1808,2	1886,8	1895,2	4,3%	0,4%
у тому числі:					
– від фізичних осіб	71,4	80,3	92,2	12,5%	14,8%
– від фізичних осіб – підприємців	0,2	0,2	0,2	0,0%	0,0%
– від юридичних осіб	1736,1	1806,3	1802,1	4,0%	-0,2%
Пенсійні виплати, млн. грн.	421,4	557,1	629,9	32,2%	13,1%
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	75,6	82,2	81,3	8,7%	-1,1%
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	1266,0	872,2	1080,5	-31,1%	23,9%
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	1095,0	657,0	834,8	-40,0%	27,1%
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	171,0	215,2	245,7	25,8%	14,2%

*Джерело: складено на основі [3, с. 2]*

**Висновки з цього дослідження.** Для підвищення ефективності функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення необхідне розроблення заходів мотиваційного характеру. Їх реалізація повинна створити передумови для мінімізації та нівелювання основних факторів дестабілізуючого характеру.

Подальше реформування пенсійної системи та активізація розвитку недержавного

пенсійного забезпечення є актуальним напрямом у процесі формування сучасної системи соціального страхування та економічного зростання нашої країни.

Перспективами наукових досліджень є обґрунтування фінансового складника реформування пенсійної системи та визначення напрямів розвитку недержавного пенсійного забезпечення.

**ЛІТЕРАТУРА:**

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
2. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1057-15/page3>.
3. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nfp.gov.ua/content/stan-i-rozvitok-npz.html>.
4. Ткаліч І.О. Зарубіжний досвід правового статусу недержавних пенсійних фондів / І.О. Ткаліч [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Nzlubp\\_2012\\_8\\_14.pdf](https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Nzlubp_2012_8_14.pdf).
5. Соколовська Г. Передумови виникнення недержавних пенсійних фондів: теоретичний аспект / Г. Соколовська // Світ фінансів. – 2016. – № 3. – С. 42–50.

6. Курмаєв П.Ю. Дослідження зарубіжного досвіду управління соціально-економічним розвитком на регіональному рівні / П.Ю. Курмаєв // Економічний простір. – 2009. – № 25. – С. 16–23.
7. Світові пенсійні фонди 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://finpost.com.ua/news/1898>.
8. Штепенко К.П. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні / К.П. Штепенко, А.В. Деркаченко // Молодий вчений. – 2016. – № 12.1(40). – С. 1006–1010.
9. Курмаєв П.Ю. Теоретичні аспекти управління соціально-економічним розвитком регіону / П.Ю. Курмаєв // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4. – С. 154–155.